

Friedrich Schweitzer, Wolfgang Ilg & Peter Schreiner (red.). *Researching Non-Formal Religious Education in Europe*. Münster: Waxmann. 2019. 296 s.

Religionspedagogik är ett forskningsfält som rymmer religionsdidaktik och därmed en reflektion kring lärande och undervisning om religiösa fenomen, frågeställningar och andra uttryck för meningsskapande samt villkoren för desamma i såväl religiösa som icke-konfessionella sammanhang. I ett svenskt sammanhang finner vi i dag religionspedagogisk och religionsdidaktisk forskning och undervisning vid ett tjugotal lärosäten och det är ett ämne som växer i flera avseenden. Samtidigt kan vi i ett såväl svenskt som internationellt perspektiv konstatera att studier av konfessionella miljöer alltjämt är långt färre än de som genomförs i den institutionella skolans miljö. Studier av ett informellt eller icke-formellt lärande är också betydligt färre i jämförelse med mer formaliserad undervisning. Boken *Researching Non-Formal Religious Education in Europe* tar sin utgångspunkt i detta sistnämnda faktum och i en samtidig önskan om att vända trenden. Redaktörerna menar att det i dag redan finns en medvetenhet om den omfattande religionsundervisning som tar plats också utanför skolkontexten, men att forskning om den icke-formella undervisningen trots detta är liten. Boken rymmer bidrag och perspektiv från sammanlagt åtta europeiska länder och diskuterar också frågan vad icke-formell undervisning i sig kan betyda.

Bokens redaktörer gör en skillnad mellan den informella undervisningen som kan ske i till exempel familjen, den formella som vi ser exempel på i skolan och den icke-formella som finner sin plats däremellan. Undervisningen inom ramen för icke-formell undervisning kan ta sin utgångspunkt i en läroplan men är oftast mindre formaliserad och sällan betygsgrundande, till skillnad från förutsättningarna i skolan. Exempel på icke-formell undervisning är olika barn- och

ungdomsgrupper i kristna, muslimska och andra religiösa sammanhang.

Boken är indelad i fem övergripande teman och i sammanlagt sjutton kapitel. Det första temat presenterar ett antal mer generella studier och forskningsöversikter. De följande kapitlen lyfter studier som särskilt undersökt en avgränsad verksamhet som förskolan, söndagsskolan, konfirmandverksamhet och unga volontärer.

I ett kapitel i bokens första del presenterar Heid Leganger-Krogstad det arbete med lärande och undervisning som Norska kyrkan arbetat med sedan tidigt 2000-tal. Leganger-Krogstad visar bland annat hur fokus i Norska kyrkan flyttats från dopundervisning till ”trosoppläring” och hur konfirmationen därmed inte längre utgör det slutmål för kyrkans undervisning som den varit tidigare. I stället talar man i dag om ett livslångt lärande. Exemplet från Norge visar också hur gränserna mellan formell och icke-formell undervisning kan vara svår att dra, då man i Norska kyrkan utformat en läroplan för undervisning i det icke-formella sammanhanget. Studien ger också exempel på hur graden av frivillighet utmanar forskarna, eftersom frivillighet i denna typ av verksamhet gör det svårt att genomföra systematiska och jämförande studier av verksamheten.

I ett kapitel om religionsundervisning i den reformerta kyrkan i Schweiz belyser Thomas Schlag och Rahel Voirol-Sturzenegger en utmaning som går att känna igen också i ett svenskt perspektiv, nämligen svårigheten för kyrkor och församlingar att möta uppväxande generationer. Schlag och Voirol-Sturzenegger konstaterar att medvetenheten om de utmaningar kring undervisning som man står inför som kyrka är låg bland de engagerade själva. Medvetenheten om hur undervisningen i skolan påverkar och skiljer sig från den undervisning som kyrkan själv erbjuder är inte heller självklar bland de över 300 medarbetare, barn och föräldrar som på olika sätt deltagit i studien. Författarna bedömer de insatser som den

reformerta kyrkan gör för undervisning som nödvändiga eftersom den undervisning som skolan erbjuder också framöver kan förväntas minska, med andra ord ett scenario vi kan känna igen också i ett svenskt sammanhang.

Judith Könemann och Clauss Peter Sajak presenterar i sitt kapitel en undersökning av romersk-katolsk religionsundervisning i Tyskland. Ett resultat av deras arbete är en efterlysning av fortsatta studier som undersöker betydelsen av och relationen mellan person–metod–innehåll men också kontextens betydelse för kristna kyrkors undervisning.

Ett tredje och i detta sammanhang sista exempel från boken är en presentation av tre empiriska studier av den tyska förskolan med fokus på interreligiös undervisning. Jämförelsen mellan de tre studierna använder författarna som argument för betydelsen av att använda såväl kvantitativa som kvalitativa metoder i studier av icke-formellt lärande. Genom jämförelsen argumenterar de också för den betydelse det kan ha för pedagoger själva att utbildas och få kunskap om hur man kan möta de olika behov och önskemål som de barn och familjer har som i dag möts i förskolan.

Bokens redaktörer Friedrich Schweitzer, Wolfgang Ilg och Peter Schreiner, har ambitionen att genom antologin stärka medvetenheten om den betydelse och det inflytande som lärande och undervisning utanför den institutionaliserade skolans sammanhang faktiskt har. Boken svarar väl mot den ambitionen, även om bidragen skiftar något i kvalitet. Ambitionen att få med exempel från de sammanlagt åtta europeiska länder vars forskning presenteras tycks ibland ha överskuggat kvaliteten på texterna vad gäller analys och fördjupning. Men tillsammans ger kapitlen en spännande bild av ett forskningsfält som har alla förutsättningar att växa.

Boken är av självklart intresse för forskare i fältet men också för de som arbetar och deltar i den icke-formella verksamhet som presenteras. Genom en bild av det arbete som görs i andra sammanhang och i andra länder

får man som medarbetare och deltagare ett spännande perspektiv på den egna verksamheten. Som forskare är det intressant att ta del av diskussioner kring studiernas genomförbarhet och de särskilda förutsättningar för forskningsdesign som det kan innebära att forska om icke-formaliserad undervisning. Boken ger exempel på ett internationellt intresse för denna typ av studier och inspirerar till fortsatt utveckling av frågor kring metod och genomförande i framtida internationella jämförelser.

Caroline Gustavsson
Docent, Stockholm

Anna Sjöberg. *En annan Abraham: Tre undersökningar av den kristna historiens kris.* Lund: Lunds universitet. 2019. 245 s.

Utgångspunktet för Anna Sjöbergs doktoravhandling er den utbredda forestillingen at moderniteten har ført til en form for krise for kristendommen og den kristne tradisjonen. En slik kriseforestilling kan avleses i Friedrich Nietzsches (1844–1900) kristendomskritikk, men har også satt sitt preg på teologers egen selvførtolkning, slik vi kan se hos Karl Barth (1886–1968). Sist, men ikke minst, har forestillingen om en krise for den teologiske tradisjonen preget litteraturen, som hos Franz Kafka (1883–1924), hvor forholdet mellom det filosofiske og det teologiske, mellom et innenfor og et utenfor tradisjonen, preges av ambivalens.

På den ene siden gir avhandlingen en filosofisk og idéhistorisk lesning av disse tre viktige stemmene i denne krisediskursen, men den trekker også inn tenkere som Augustin (354–430), Friedrich Schleiermacher (1768–1834), Dietrich Bonhoeffer (1906–1945) og Edmund Husserl (1859–1938). Samtidig har avhandlingen et systematisk-teologisk formål, hvor Sjöberg spør hva kriseforestillingen innebærer for muligheten til å bedrive teologi i dag. En gjennomgående interesse er her metodiske spørsmål som angår den systematiske teologiens mulighetsbetingelser og